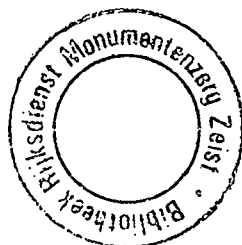

nx2-9nb9
standdaarbuiten.
cult

CULTUURHISTORISCHE INVENTARISATIE PROVINCIE NOORD-BRABANT

GEMEENTE STANDDAARBUITEN

INHOUD

1.	Woord vooraf	3
2.	Criteria	4
3.	Werkwijze	7
4.	Historische karakteristiek van Standdaarbuiten Landschap Nederzettingen Bebouwing en groenelementen	10
5.	Overzicht van straten, gebouwen en groenelementen	14
6.	Literatuurlijst	
7.	Kaart gemeente Standdaarbuiten (bijlage)	

1. WOORD VOORAF

Dit rapport over Standdaarbuiten maakt deel uit van de serie cultuurhistorische inventarisaties van Noord-Brabant. Het geeft per gemeente een overzicht van de waardevolle nederzettingen, gebouwen en groenelementen in de steden en dorpen van de provincie.

De snelle en vaak ingrijpende veranderingen in het Brabantse cultuurlandschap hebben de totstandkoming van een dergelijk overzicht urgent gemaakt. Ondanks vervlakking en schaalvergroting bezit elke gemeente een eigen karakter in de bebouwing van de kern of het buitengebied. We doelen daarbij zeker niet alleen op de erkende monumentale gebouwen, maar evenzeer op de boerderijen, woonhuizen, fabrieksgebouwen, bruggen en sluizen, wegkruisen of een ijzeren sierhek en dorpslinde. Ook nieuwere zaken van kort voor en na de tweede wereldoorlog vragen hier en daar de aandacht.

Elementen uit het verleden kunnen als essentieel beschouwd worden voor de verscheidenheid en herkenbaarheid van het heden, en daarmee voor de leefbaarheid in het algemeen.

Na het monumentenjaar 1975 heeft het provinciebestuur besloten om de cultuurhistorische waardevolle bebouwing van de provincie vast te doen leggen. Hiervoor is in 1976 de "Inventarisatiecommissie Brabantse Monumenten" ingesteld. In deze commissie waren onder voorzitterschap van gedeputeerde drs. Y.P.W. van der Werff vertegenwoordigd: de Provinciale Planologische Dienst, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten, de Stichting Het Brabants Landschap, de Provinciale Commissie Noord-Brabant van de Bond Heemschut, de Stichting Menno van Coehoorn, de Stichting Huis en Hoef van Brabant, de Boerderijcommissie van Brabants Heem, de Werkgroep Monumenten en Musea van de Culturele Raad, de Historische sectie van het Provinciaal Genootschap, de Stichting Monumentenwacht, de Kring van Archivarissen, de Stichting tot behoud van Monumenten van Bedrijf en Techniek in het Zuiden des Lands, de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en enkele deskundigen à titre personnel. In een later stadium is voorzitterschap overgenomen door gedeputeerde drs. J.M. van der Hart.

In september 1979 is een drietal inventarisatoren aangesteld om een werkmodel te ontwikkelen en veldwerk en rapportage te verrichten. In 1982 is de IBM opgeheven waarna de begeleiding van het project aan de pas benoemde Provinciale Monumenten Commissie is overgedragen. Het rapport dat voor u ligt vertegenwoordigt een momentopname van een steeds voortschrijdend proces van veranderingen in de bebouwde omgeving.

Onderzoek en veldwerk vonden plaats in 1986 en werden verricht door drs. A.J.C. van Leeuwen, drs. N.C.M. Maes en H.Th.M. Ruiter, arch. HBO.

De heer H. Broos van de Heemkundekring te Standdaarbuiten heeft veel waardevolle gegevens aangedragen, waardoor een aantal dateringen nader gepreciseerd kon worden en ook een beter beeld is ontstaan van de dorpsgeschiedenis.

Wijzigingen die zich na deze datum voordeden, konden om organisatorische redenen niet meer in deze uitgave worden verwerkt.

's-Hertogenbosch, maart 1987.

2. CRITERIA

Uit de vele objecten die voor inventarisatie in aanmerking kwamen, moest uiteraard een keus worden gedaan. Dat gebeurde aan de hand van een aantal criteria, die verder in dit hoofdstuk groepsgewijs worden omschreven.

Bij deze criteria wordt het bindend element in veel gevallen gevormd door de "historische karakteristiek" van de nederzetting. Wat wordt daaronder verstaan?

Een nederzetting is, in de hier gebruikte terminologie, een geheel van bebouwing, percelen, wegen en waterlopen, dat in de loop der tijd een meer of minder samenhangende vorm heeft opgeleverd. Het eigen karakter van een nederzetting is het produkt van een - al dan niet geleidelijke - historische ontwikkeling, die in vele gevallen tot op de dag van vandaag valt af te lezen, zowel aan het ruimtelijk patroon als aan de bebouwing zelf. Dat geldt in beginsel net zo goed voor een oud akkerdorp, als voor een moderne nieuwbouwwijk.

Op zeker moment leidt een reeks van ontwikkelingen tot een situatie, waar de nederzetting voor ons gevoel een uitgesproken eigen vormidentiteit bereikt. Dát moment bepaalt de "historische karakteristiek" van de nederzetting, die dus als het ware de optel- en aftreksom is van een reeks structuurbepalende en structuurversturende ingrepen.

De invloed van dat moment kan zich, meer of minder nadrukkelijk zichtbaar, vaak uitstrekken tot het moment van nu. Zo is voor de landelijke nederzettingen tussen Oirschot en Best de situatie rond het midden van de vorige eeuw nu nog steeds beeldbepalend. Vandaar dat het moment van de historische karakteristiek ook omstreeks dat tijdstip is gekozen. Zowel de middeleeuwse aanleg, als de wijzigingen van na 1850 zijn daarbij als wezenlijke bestanddelen aan te merken.

Een heel ander voorbeeld is de oude vestinggordel van Bergen op Zoom. Daar is een essentieel element in de historische karakteristiek, zoals die rond 1800 bestond, thans niet meer afleesbaar. In die tijd werd de stad sterk gedomineerd door haar uitgebreide vestingswerken. Sinds die echter aan het eind van de vorige eeuw zijn ontmanteld, wordt het huidige beeld bepaald door een parken-, straten- en bebouwingsgordel, die rond 1920 hun uiteindelijke vorm kregen. Daarmee is de historische karakteristiek van ca. 1800 nu dus niet meer relevant voor dit deel van de stad. Die van rond 1920 echter des te meer.

Tegen de achtergrond van deze historische karakteristiek zijn alle objecten afzonderlijk getoetst aan de volgende criteria:

● Architectonische en kunsthistorische criteria

- het object is een goed voorbeeld van een bepaalde stijl of bouwtrant, of van het werk van een bekend architect, stedenbouwkundige of kunstenaar
- het object is gaaf qua stijl en detaillering

- het object vertegenwoordigt een unieke (bouw) techniek, (bouw)-type of is typerend voor de ontwikkeling van de industriële techniek
- het object heeft esthetische waarde op grond van de vorm en detaillering van exterieur en/of interieur.

● Planologische, landschappelijke en stedenbouwkundige criteria

- het object vormt samen met bijgebouwen, kleine artefacten en erfbeplanting of tuinaanleg een karakteristiek geheel
- het object maakt deel uit van een groter historisch geheel of complex
- het object sluit, met name in historisch en geomorfologisch opzicht, aan bij het landschap
- het object maakt deel uit van een gebied met een grote continuïteit, waardoor het historisch patroon van verkaveling, wegen en waterlopen goed geconserveerd is gebleven
- het object vormt een onderdeel van een historische stedenbouwkundige structuur of een historisch nederzettingstype
- het object is karakteristiek voor stad, dorp of streek.

● Sociaal- en cultuurhistorische criteria

- aan het object zijn historische herinneringen verbonden in de ruimste zin van het woord
- het object vertegenwoordigt een aspect van de sociale of economische geschiedenis
- het object is representatief voor een bepaalde fase in de ontwikkeling van dorp, stad of streek.

Afhankelijk van de situatie en de aard van het object, was het ene criterium bij de selectie meer bepalend dan het andere.

Zo kan men zich voorstellen dat bij een eenvoudig voorbeeld van landelijke bouwkunst criteria als type, bouwtechniek, samenhang met de directe of bredere omgeving, historische verkaveling en patroon van wegen en waterlopen, meer gewicht in de schaal werpen, dan bij een kerkgebouw. Daar zullen eerder stijl, gaafheid van details, esthetische kwaliteiten en geschiedkundige aanknopingspunten de doorslag geven. Bij monumenten van jongere datum zijn op hun beurt bouwtype, techniek, vormgeving, architect en sociaal-historische betekenis weer het meest van belang.

De samenhang met de omgeving heeft bij de beoordeling een grote - zo niet dominerende - rol gespeeld. Objecten als daglonershuizen, weverswoningen, smidsen e.d., ontleen vooral daaraan vaak hun bijzondere waarde. Een op zich interessant object, dat als laatste getuige de herinnering oproept aan een overigens verder geheel verstoorte situatie, scoort doorgaans minder hoog, dan een object dat deel uitmaakt van een karakteristieke, betrekkelijk ongerept gebleven omgeving. Daarentegen zal een in detail aangetaste reeks gebouwen, die een onderdeel vormt van een qua maat en schaal nog goed bewaarde en interessante structuur, op grond daarvan in deze inventarisatie juist worden meegenomen. Ten slotte heeft, zoals men begrijpen zal, ook de zeldzaamheidswaarde van een object of nederzettingstype bij de afwegingen meegespeeld.

Onnodig te zeggen dat genoemde criteria niet alleen van belang zijn in het kader van deze inventarisatie. Zij spelen een cruciale rol bij het concrete monumentenbeleid van de provincie Noord-Brabant: bij het bepalen van de prioriteiten voor het behoud* van cultuurhistorisch waardevolle objecten en het ontwikkelen van het daarvoor meest geeigende instrumentarium.

* Naast genoemde criteria zullen in de praktijk ook andere factoren (bouwkundige staat, mogelijkheden tot functiewaardering, beschikbare middelen e.d.) het eventuele behoud van cultuurhistorisch waardevolle objecten bepalen.

3. WERKWIJZE

Bij het in kaart brengen en beschrijven van de verschillende cultuur-historisch waardevolle objecten, met het doel een overzicht te geven van wat in de provincie op dit gebied bewaard is gebleven, werden de samenstellers met een aantal beperkingen geconfronteerd.

Om te beginnen was het met de beschikbare mankracht en financiële middelen, gelet ook op het tijdsbestek waarbinnen de werkzaamheden moesten worden afgerond, nauwelijks mogelijk uitvoerig bronnenonderzoek te verrichten naar de geschiedenis van een bepaald gebied. Men was voornamelijk aangewezen op de beschikbare informatie, die doorgaans schaars aanwezig en bovendien niet altijd even betrouwbaar bleek.

Daarnaast waren er ook problemen van meer praktische aard. Zo leende, vooral in dicht bebouwde kommen, de situatie er zich niet altijd voor om bijvoorbeeld alle gevels van een gebouw nauwgezet te bestuderen. Voor interieurs gold dit in nog sterkere mate; deze konden slechts bij hoge uitzondering worden bezichtigd.

In verband daarmee kan het hier gepresenteerde materiaal slechts een indruk geven - zij het dan ook een redelijk verantwoorde - van de in de gebouwde omgeving aanwezige waarden, die voorwerp van monumentenzorg kunnen zijn en die bij planologische beslissingen in de beschouwing moeten worden betrokken.

Bij het bestuderen en beschrijven van de objecten is, zoals al aangestipt, de samenhang met de directe omgeving en met de nederzetting als geheel voortdurend goed in het oog gehouden. Een object kan, als deel én als exponent van een groter geheel, immers niet adequaat worden beschreven, als dit totaalbeeld bij de onderzoeker ontbreekt.

Belangrijke aanknopingspunten voor dit totaalbeeld vormen onder meer de specifieke kenmerken van de omgeving (hoogteligging, reliëf, perceelsvorm, bodemgebruik e.d.), die een rol hebben gespeeld met betrekking tot de plaats en aard van de nederzetting. Zo is er een hemelsbreed verschil tussen het landbouwgebied in de polders van Noordwest-Brabant en, om wat te noemen, een Kempens akkerdorp. In het eerste geval domineert het open, vlakke land, met zijn grote, verspreid gelegen boerehoeven; in het tweede geval hebben we te maken met een veel kleinschaliger akkerstructuur met een lint van boerderijen, gelegen op de oeverwallen van beken. Behalve het onderkennen van verschillen in "decor", is ook het bepalen van de invloed daarop van historische en sociaal-economische factoren - als conjunctuur, machtspatronen, bestaansmiddelen, verkeersbindingen enz. - van groot belang voor het invullen van dat totaalbeeld. Een goed voorbeeld daarvan is Vught, dat zijn vorm met Markt en stationsbuurt kreeg onder invloed van de oude hoofdwegen tussen Eindhoven, Den Bosch en Tilburg, alsmede de latere spoorlijn.

En ten slotte kan ook literatuur over een gebied en de daarbinnen gelegen nederzettingen een - zij het vaak globaal- beeld geven van de dominanten die bij de ontwikkeling daarvan een rol hebben gespeeld.

Al dit materiaal te zamen vormt als het ware een soort "onderlegger", die in meerdere of mindere mate houvast biedt bij het verwerven van inzicht in hetgeen als karakteristiek mag worden aangemerkt.

In dit verband zijn ook oude kaarten van belang, vooral de sinds ca. 1830 gepubliceerde topografische kaarten 1:25.000 en 1:50.000. Deze zijn namelijk direct vergelijkbaar met de huidige stafkaarten van dezelfde schaal en geven daardoor een goed beeld van het veranderingsproces dat zowel nederzettingen als landschap in de loop der tijd hebben ondergaan. Overigens is het patroon dat uit het bestuderen en vergelijken van deze kaarten naar voren kwam, steeds ter plekke aangevuld met eigen waarnemingen met betrekking tot stratenpatroon, bebouwing en beplanting.

In hoeverre is, ondanks de hier gekozen opzet, waarbij een aantal concrete criteria als uitgangspunten dienen, toch niet het gevaar aanwezig dat er bepaalde subjectieve elementen in de beoordeling sluipen? Degene die de inventarisatie uitvoert, maakt uit wat hij wel en niet documenteert. Hij wordt daarbij geleid door zijn kennis van de historische karakteristiek van de nederzetting. Welke elementen bepalen het eigen -specifieke- karakter daarvan? Is dit "eigene" nog afleesbaar aan bebouwing of omgeving, en in hoeverre is het door veranderingen verstoord?

Het zal duidelijk zijn dat alleen al dit deel van het afwegingsproces niet geheel objectief kán zijn. Het wordt immers niet alleen bepaald door de doelstelling van het onderzoek, maar ook de persoon van de inventarisator en de tijd waarvan hij het product is. Tegelijkertijd echter mag men erop vertrouwen dat de systematiek en de criteria die aan dit onderzoek ten grondslag liggen, een zekere garantie bieden dat persoonlijke voorkeuren bij de beoordeling uiteindelijk nergens de boventoon voeren.

In hoofdstuk 4 wordt ingegaan op het verband tussen de ruimtelijke vorm van de nederzetting en de geomorfologische en landschappelijke context waarin zij geplaatst moet worden. Aansluitend volgt een schets van de karakteristieke bebouwingstypen en groenelementen.

In het daarop volgende hoofdstuk worden de verschillende objecten alfabetisch per straat behandeld. Straten die zich onderscheiden door een duidelijke samenhang van de daarin gelegen objecten, worden in voorkomende gevallen bovendien afzonderlijk beschreven. Per object worden vermeld: huisnummer, algemene typering, geschatte bouwdatum, exacte bouwdatum* (b.v. blijkens muurankers, jaarsteen, literatuurvermelding), data van belangrijke wijzigingen, de aanwezigheid van eventuele artefacten, zoals stootstenen, hekpalen e.d., bijgebouwen (met vermelding van eventueel afwijkende datering), groenelementen (waarbij oudere bomen met opgave stamomtrek), eventuele opmerkingen over details of bijzondere onderdelen**.

Iedere inventarisatie bevat bovendien één of meer kaarten van het onderzoeksgebied, schaal 1:10.000 (bij dichtere bebouwing ook uitsneden met schaal ca. 1:5.000). Daarop zijn de volgende zaken aangegeven:

- geïnventariseerde objecten met cultuurhistorische betekenis (zwarte stip)
- beschermde monumenten (zwarte stip met cirkel)
- straatnamen en huisnummers

- gemeentegrenzen
- dijken, waterlopen en steilranden
- oude wegenpatronen en oude akkerbodems met een humusdikte van minimaal 50 cm (globaal aangegeven).

Beschermde stads- en dorpsgezichten, alsook landgoederen, zijn eveneens aangegeven. Groepen gebouwen die een karakteristiek geheel vormen of die deel uitmaken van een interessant nederzettingstype, zijn omlijd.

* In tegenstelling tot de geschatte bouwdatum is de exacte bouwdatum in de tekst steeds onderstreept aangegeven.

** Voor zover het rijksmonumenten betreft, zijn de beschrijvingen ontleend aan de officiële monumentenlijst, zo nodig onderzijds aangevuld (aangegeven met N.B.).

4. HISTORISCHE KARAKTERISTIEK VAN STANDDAARBUITEN

Landschap

De gemeente omvat de kern Standdaarbuiten en de dijknederzetting Noordhoek. De Mark vormt de zuidgrens met Oudenbosch en Oud en Nieuw Gastel. De westgrens met Finaart wordt gevormd door de Mooie Keene. De noordgrens volgt de Groene Weg, de dijkweg tussen de Polder het Oudland en de polder Bloemendaal (gemeente Klundert).

De gemeente wordt bovendien doorsneden door de Kreekvliet, de Oostvliet en de Molenvliet. De snelwegen A17 en N59 doorsnijden de Polder het Oudland, en volgen hierbij gedeeltelijk het tracé van een der oude ontsluitingswegen.

Het gebied ligt globaal tussen - 0,5 en ± 1,5 meter boven N.A.P. De kruinen van de dijken liggen gemiddeld op circa 3 meter boven peil.

De bodem bestaat uit klei die voor een groot deel in de late middeleeuwen ten gevolge van overstromingen over veen is afgezet. Een der belangrijkste overstromingen die grote invloed heeft gehad op het gebied was de St. Elisabethsvloed van 1421. Toen werd jonge zeeklei afgezet. Geleidelijk aan werd tussen 1525 en 1620 het gebied, "'t sandt daer buijten" door bekading en bedijking weer op de zee teruggewonnen. De oude waterlopen en nederzettingen zijn echter niet teruggekeerd. De polder Het Oudland werd in 1526 bedijkt. In 1587-1613 werd de Prins Hendrik of Mancía Zomerpolder bekaad, waarna definitieve bedijking in 1720 volgde. De Mancía Winterpolder werd in 1609-15 bedijkt en in cultuur gebracht. Hierna zijn in de 17e en 18e eeuw nog diverse kleinere gorzen bedijkt. Tot 1795 bleven de gronden eigendom van de heren van Bergen op Zoom.

Het landschap kent de volgende elementen:

- a. De bebouwde kommen van Standdaarbuiten, Kreek en Noordhoek.
- b. Het zeer regelmatig verkavelde poldergebied, met akkers en enkele weilandpercelen.
- c. Het buitendijkse gebied aan de oevers van de Mark en de Mooie Keene.

Het oorspronkelijke ruimtelijke patroon is nog steeds herkenbaar, al moeten de snelwegen in het gebied met hun steile taluds, wel als een sterke ingreep opgevat worden.

Nederzettingen

Het karakter van de gemeente wordt vooral bepaald door de planmatige bedijking onder de eigenaar van het gebied, de Heer van Bergen op Zoom in 1526 voltooid. Wel bevinden zich hier nog enige resten van vroegere waterlopen, namelijk de bovengenoemde Kreekvliet, Oostvliet en Molenvliet. De polder Het Oudland kreeg, aangezien het gebied eigenlijk op een eiland lag, in 1529 al een nederzetting, in de vorm van het dorp Standdaarbuiten. De naam werd afgeleid van "'t Sant daar Buyten". De nederzetting van 1526 heeft de vorm van een voorstraasdorp met kerkkring aan de noordzijde. Aan de zuidzijde bevindt zich de haven, die later gedempt is en lag ter hoogte van de Havenstraat. Een vroegere overgang van de Mark bij de Veerstraat is momenteel afgesloten.

Kreek is een vanaf de dijkbreuk van 1530 bewoonde nederzetting met arbeidswoningen op een oeverwal aan de Keenehaven. Hier is een lang bebouwingslint dat reeds in de dorpskern begint en tot Noordhoek doorloopt.

Noordhoek is een gehucht van na 1546 aan de poldervaart, waar pas na 1900 een eigen parochiekerk werd gesticht. Hierna ontwikkelde het geheel zich tot een kerkdorp. Sinds de stormramp van 1845 hadden zich hier al veel bewoners van Zevenbergen gevestigd.

Het polder Oudland heeft een regelmatige structuur met de vroegere Lange Weg (nu snelweg met nevenwegen) en de Eerste en Tweede Kruisweg. De boerderijen zijn hier geplaatst op grote onderlinge afstand aan de dijken. Met de windsingels domineren ze het landschap, dat verder alleen doorbroken wordt door de singelbeplanting langs de dijkwegen. Een deel van de dijk van het Oudland ontbreekt in het noordoosten.

Bebouwing en groenelementen

Woonhuizen

In Standdaarbuiten bevinden zich weinig oudere woonhuizen. Van het Marktplaatsplein dat blijkens oude foto's voor de wereldoorlog een 19e eeuwse karakter had, bleef slechts een enkel pand over. Voorbeelden zijn het eenlaagse pand 12-14 en het tweelaagse no. 20. Beide hebben een gevel met rijk stucornament. Een vergelijkbare, maar deftiger gevel heeft het goed bewaarde woonhuis Hoogstraat 27 met stucwerk in blokverband, kroonlijst, fraaie voordeur met voluutconsoles en stoep met kettingen.

Molenstraat 9 is een dijkhuis met stucgevel en T-ramen.

Het blokvormige herenhuis Veerstraat 3 heeft eenzelfde vorm van stucdecoratie, die aan de achter- en zijgevels volledig ontbreekt.

Veerstraat 8 heeft enige motieven van de chaletstijl en is een speels gecomponeerde landelijke villa met erkers en dakkapellen.

Het woonhuis Barlaaksedijk 2 wisselt pleisterlagen af met schoon metselwerk in baksteen en heeft een betonnen terras.

Een drietal panden heeft motieven van de Amsterdamse School en een op Dudoks werk gebaseerde baksteentrant. Voorbeelden zijn Markt 10 en Molendijk 5 met asymmetrische gevel en betonnen lateien. St. Janstraat 14 is een mooi gedetailleerde asymmetrische villa met het voor dit soort huizen zo karakteristieke steile dak.

Na de tweede wereldoorlog zijn veel nieuwe huizen gebouwd in een traditionele Delftse-Schooltrant, met veel gebruik van baksteen.

Voorbeelden zijn Markt 16-18, St. Janstraat 6 en St. Josephstraat 5.

St. Josephstraat 2 is een ommanteld ouder landhuis met ijzeren ramen en bakstenen hoekblokken.

Interessant is het laat-19e eeuwse schuurtje St. Janstraat 9 dat een ouder putto-kopje bevat en Oude Kerkstraat 15-17, het enige gave, maar vervallen, voorbeeld van een landarbeidswoning in de gemeente, helaas intussen gesloopt.

Boerderijen

In het weidse landschap bevinden zich grote complexen van boerenwoonhuis, schuur en bijgebouwen, omgeven door windsingels. Deze bedrijven waren ingericht voor de produktie van aardappelen en suikerbieten, terwijl men ook vee hield. De boerderijen liggen op ruime erven, aan de oude polderdijken om zo min mogelijk beslag te leggen op kostbare grond. Zeer karakteristiek is bijvoorbeeld de Molendijk met boerderijen aan de noordzijde.

De woonhuizen zijn in het algemeen fors van formaat, met een middengang en kelder met opkamer. De schuren met hun grote wolfsdaken zijn vier-, soms driebeukig, waarbij een der beuken als stal functioneert. Soms vinden we op het erf nog een wagenshuur of andere bijgebouwen.

De meeste complexen zullen waarschijnlijk niet ouder zijn dan de vorige eeuw, al is de datering vaak moeilijk, omdat men lang vasthoudt aan traditionele vormen. Ook na de oorlog worden bij wederopbouwbedrijven bijvoorbeeld nog de forse schuren toegepast.

Goede voorbeelden van complete boerderijcomplexen vinden we aan de Eerste Kruisweg, de Molendijk en de Weeldijk. Eerste Kruisweg 7 heeft een woonhuis met gepleisterde gevel en een zeer mooie schuur, waarvan het dak met pannen gedekt is en de lange reeks getoogde staldeurtjes opvallend is. Van Weeldijk 4 is het allereerst de schuur met haar ongebroken rieten wolfsdak, die de aandacht trekt. Ook hier heeft het woonhuis een deftig karakter met het geblokte pleisterwerk. Molendijk 7 is laat 19e-eeuws en heeft een goed gedetailleerd woonhuis met stucversiering en een grote schuur met jaarankers, mooi bovenlicht en versierde windveren. De wagenschuur heeft hier een opvallend monumentaal karakter met haar pilastergevel.

Langeweg Zuid 6 is eveneens een tamelijk opvallende groep uit de 19e eeuw.

Van Molendijk 23 is het mooie woonhuis nog oud.

Veerstraat 1 heeft nog het oude woonhuis bij een recentere schuur. Het huis Eerste Kruisweg 2 heeft jugendstil-details.

Enkele kleinere boerderijen combineren de schuur en het woongedeelte. Voorbeeld is Oude Kerkstraat 37 dat als dijkboerderij enigszins het karakter van een langgevel heeft. Oude Kerkstraat 38 laat duidelijker de gekoppelde onderdelen schuur en woonhuis zien evenals Kreekdijk 10. Kreekdijk 41 toont hetzelfde beeld, al is het woonhuis hier nogal verbouwd.

Bisschop Hopmansstraat 36 is een voorbeeld van een wederopbouwcomplex van circa 1950 dat teruggrijpt naar de streektradities met een klein vrijstaand huis en grote schuur.

Openbare gebouwen

Het raadhuis, Markt 32 (1853) is in 1937 nogal sterk verbouwd. Het is een eenvoudig gebouw met bordes en lage onderverdieping.

De oude dorpspomp bevindt zich in stukken in het pand Hoogstraat 9, bij Hoogstraat 27 en voor de pastorie.

Kerkelijke gebouwen

De eerste kerk werd in Standdaarbuiten gebouwd in 1548, ter plaatse van de huidige r.k. kerk. Een der oudste overgebleven kerkelijke gebouwen is de hervormde kerk aan de Havenstraat, uit 1830 met latere pastorie. De kerk is verwant aan de eenvoudige rechthoekige kerk te Moerdijk en heeft een schilddak, eenvoudige steunberen en boogramen. De pastorie is een laat 19e eeuws kubusvormig huis met afwisseling tussen pleisterdecoratie en baksteenmetselwerk.

De r.k. kerk Markt 25 van de Bredase architect Oomen is een gotiserend bouwwerk dat alleen in enkele details de late ontstaanstijd verraad. Het gebouw sluit op een verdienstelijke wijze de Markt af. Erachter een terracotta H. Hartbeeld. Het vroegere klooster, Past. Coolenplein 3 is een eenvoudig traditionalistisch bouwwerk.

Van meer dan plaatselijk belang is het kerkelijk centrum van Noordhoek. Aan de Bisschop Hopmansstraat ligt hier een groep van school, kerk en pastorie, uitgevoerd in 1921 naar ontwerp van Dom Bellot en H.C. van de Leur. De school is wat verbouwd, maar kerk en pastorie tonen nog steeds de eminente wijze waarop de architect de veelkleurige baksteen behandelde, om zo in een gebouw de "roomse blijheid" uitdrukking te geven.

De detaillering van de talloze ambachtelijke details in keperbogen en gewelven is voortreffelijk. Aan de Oudendijk en de Past. Verheydenstraat staan sinds circa 1950 resp. een Mariakapel en een terracotta kruisbeeld.

Aan de Sportstraat ligt een kerkhof dat niet zozeer opvalt door de aanleg als wel door het grote aantal neogotische monumenten, sommige met beelden en groepen. Helaas zijn enkele nogal beschadigd door oorlogsschade en vandalisme. Ook staan er enkele ijzeren kruisen van verschillende typen.

Industriële gebouwen en waterstaatkundige objecten

De molenstomp, Molenstraat 12 met gedenksteen uit 1786 is het oudste object van deze aard. Onopvallend maar door de grote omvang toch niet over het hoofd te zien is het langgerekte entrepot bij de Veerstraat, met de strakke muurgeleding met lisenen en lijsten.

Veerstraat 5 is een tot timmerfabriekje verbouwde voormalige boerderij. De schuur behield het gebint, maar kreeg een nieuwe gevel met inrijdeuren. Achter de Markt bevindt zich een grote bakstenen schuur met mansardedak uit 1927.

Molendijk 24 is een woonhuis in het sterk verbouwde stoomgemaal De Eersteling.

Aan de Barlaaksedijk een zeer verminkt sluisrestant van circa 1760.

Aan de Kreekdijk 9 een door het verdwijnen van talloze vergelijkbare constructies, tot curiositeit geworden benzinepomp met ombouwing.

Groenelementen

Enkele boerderijen bezitten nog een erfbeplanting bestaande uit een dichte windsingel van essen en soms populieren. Voorbeelden zijn Eerste Kruisweg 7 en Weeldijk 4.

Sommige dijken hebben een beplanting met populieren of essen. Voorbeelden zijn de Weeldijk en de Oudendijk.

Opvallend is de landschappelijke tuin bij St. Janstraat 2.